

## **Investigating the Functioning of the Parliament in Iran's Political Systems (with an Emphasis on the Sixth and Seventh Periods)**

**Ali MohammadSharifi<sup>\*</sup>, Masoumeh Reshad<sup>\*\*</sup>**

**Mohammad Tohidfam<sup>\*\*\*</sup>**

### **Abstract**

The function of the parliament in a democratic government on the one hand and the relationship with the executive and legislative branches in this system on the other hand, play a prominent role in the policy-making stages and also the competence of the bureaucratic apparatus to respond to political elected officials and members of parliament. The main question of the article is that, considering the effectiveness of the function of the Islamic Consultative Assembly in the sixth and seventh terms, which of the presidential and parliamentary systems have the Iranian political systems been closest to? In this research work, three variables of the legislative function of the parliament, the supervisory function of the parliament, and the relationship of the parliament with other political institutions have been studied and examined, and using archived information, this research has been written in a descriptive and analytical manner from the perspective of the objective. The result of this research suggests that the role and effectiveness of the Islamic Consultative Assembly as one of the branches of government that has political independence has decreased and in Iranian political systems it has been close to the presidential system, which has had an increasing trend.

\* Ph.D. Candidate of Political Science, Faculty of Law, Theology and Political Science, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (from the PhD thesis), [Alisharifi77@pnu.ac.ir](mailto:Alisharifi77@pnu.ac.ir)

\*\* Assistant Professor, Political Science Department, Faculty of Psychology and Social Sciences, Roodehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author), [info@riau.ac.ir](mailto:info@riau.ac.ir)

\*\*\* Associate Professor, Political Science Department, Faculty of Political Science, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran, [political-lab@iauctb.ac.ir](mailto:political-lab@iauctb.ac.ir)

Date received: 30/01/2024, Date of acceptance: 13/07/2024



**Keywords:** Iran, Sixth and Seventh Periods, Function, parliament, political systems, Presidential System, Parliamentary System.

### **Introduction**

Iran's political system has become a unique combination of parliamentary and presidential systems. In Iran, the Council of Ministers also has a duty to the Islamic Council, and the Parliament monitors their work through the means of reminders, questions, and impeachment. Contrary to the legal capacity of the parliament, this political body has not been able to have an important impact on the process of public policy making and supervision in the political system of Iran, and this issue makes the president and the cabinet do not need to answer in the parliament. Although the president is directly elected by the people and in this respect it is similar to the presidential system, but the ministers must receive a vote of confidence from the parliament, which represents the national sovereignty and political power, and in this sense, they are similar to the parliamentary system.

### **Materials & Methods**

This research has been written in a descriptive and analytical way from the perspective of the goal. Considering the political orientation of the Islamic Council and the personal and political behavior of the president, this superiority has increased in some situations and decreased in some situations. Also, with the establishment and development of the activities of the Majlis Research Center and on the other hand, the increase in the level of education of the representatives in the past periods, this index has also increased in the 7th Parliament compared to the 6th Parliament.

### **Discussion & Result**

Therefore, it can be pointed out that Iran's political system is more oriented towards the presidential system, and this is not consistent with some of the views expressed in this area. Also, no significant relationship has been observed between the political like-mindedness of the parliament and the government and the level of influence of the parliament. At the same time, there is no known relationship between the amount of representatives held by the citizens of the electoral territory and the functional indicators of the Islamic Council.

## Conclusion

The result of this research suggests that the role and influence of the Islamic Council as one of the governmental powers that has political independence has decreased, and in the political systems of Iran, it is close to the presidential system, which has increased.

## Bibliography

- Azghandi, Alireza (2008). Iran's political elites between two revolutions, Qoms publications [In Persian]
- Umayi, Bahman (1385). Political Economy of the Islamic Republic of Iran, Nash Gam [In persian]
- Ansari Dezfouli, Morteza (2018). "Role of Parliament in two presidential and parliamentary systems", Political-Economic Information Quarterly, No. 285 [In Persian]
- Amjad, Muhammad (2008). Politics and Government in the United States, Side Publications [In persian]
- Bahnia, Masih (2013) "Separation of Powers in Action" Majles and Research Magazine, Year 11, Number 46, Page 61[In Persian]
- Chosen, Ali (1386). "Transcending Fundamentalism: Seven Curtains for the Seventh Parliament", Shahrvand Mozor Monthly, No. 42[In Persian]
- Jahan Mohammadi, Reza (2008). The Islamic Council of the Third Term, Islamic Revolution Documents Center [ In persian].
- Khwaja Sarvi, Gholam Reza (1382). Political competition and political stability in the Islamic Republic of Iran, Islamic Revolution Documentation Center [In persian]
- Khwaja Sarvi, Gholamreza (1388). "Conflicts of political factions in the first term of the Islamic Council", research of Imam Sadiq University (AS), number 1, p. 77[In Persian]
- Danaei Fard, Hassan (2009) "Explaining Islamic-Ethical Competence and Service Culture in Improving Public Accountability of Government Hospitals", Journal of Medical Ethics and History, Volume 3, Number 4[In Persian]
- Rajabian, Faezeh (2007) "Political culture and the fall of the political development project", Politics, period 53[In Persian]
- Sasani, Saeed (2008) "The place of the election process in the formation and developmental function of the Islamic Council and a comparative study of the sixth and seventh periods", Islamic Azad University, Science and Research Branch, Tehran, p. 32[In Persian]
- Sajadipour, Hadi (1388). The Islamic Council of the Fourth Period, Islamic Revolution Documents Center, p. 36[In Persian]
- Saree al-Qalam, Mahmoud (1378). "Political stability and political development", Journal of Political and Economic Information, No. 145, p. 23[In Persian]

- Sinaei, Vahid (2018). "Investigating the role of the third term of the Islamic Council in policy-making; a case study: the first program and the transition to the constructive period (1371-1367)", *Journal of Political Science*, Volume 6, Number 3, p. 106 [In Persian]
- Shimirani, Alireza (2012) "The role of the electoral system of the Islamic Council in how the representatives of the 7th term of the Council fulfill their responsibilities", *Contemporary Political Journals*, p. 99 [In Persian]
- Sheikhzadeh, Hossein (1385). *Elites and political development*, Gisum Publishing [In Persian]
- Faqihi, Abolhassan (2013) "Evaluation of the performance of the Islamic Council in the system of the Islamic Republic of Iran", No. 72, *Nastrazhet*, p. 205 [In Persian]
- Faqihi, Abul Hasan (2010). "Accountability systems in the public sector", *Management Studies Quarterly*, No. 28, Allameh Tabatabai University [In Persian]
- Fouzi, Yahya (1387). *Political and social developments after the Islamic revolution in Iran*, Arouj publishing house, p. 116 [In Persian]
- Judge Shariat Panahi, Abulfazl (1385). *Basic rights requirements, publishers* [In Persian]
- Record of the Islamic Council of the Third Term, 1st year, Tehran, Publicity and Publication Department of the Islamic Council, first edition, p. 11 [In Persian]
- Mousavi Sarcheshmeh, Marzieh Al-Sadat (2009) "The relationship between political development and J.A. party based on Huntington's institutional theory", Master's thesis, Bagheral Uloom University (AS), p. 26 [In Persian]
- Newman, Lawrence (2018). *Social research methods: quantitative and qualitative approach*, translated by Abolhassan Faqih and Asal Azam, Termeh Publications [In Persian]
- Naqibzadeh, Ahmed (2013). *Political Development*, Qoms Publishing [In Persian]
- Nik Rovani Ghaziani, Mohammad (2013). "Obstacles to the formation of rationality in political elites and its impact on the process of political development with a theoretical approach", Master's thesis, Islamic Azad University, Central Tehran Branch, p.34 [In Persian]
- Vakilian, Hassan (2012). "Typology of the policy-making power of legislative bodies: theories and perspectives", *Strategy Quarterly*, No. 63, p. 299 [In Persian]

## بررسی کارکرد مجلس شورای اسلامی در نظام‌های سیاسی ایران (با تاکید بر دوره‌های ششم و هفتم)

علی محمدشریفی\*

معصومه رشاد\*\*، محمد توحیدفام\*\*\*

### چکیده

کارکرد مجلس در حکومت دموکراسی از یک طرف و ارتباط با قوه‌های مجریه و مقننه در این سیستم از طرف دیگر، نقش برجسته‌ای در مراحل سیاست‌گذاری و همچنین شایستگی جوابدهی دستگاه دیوان سالاری به انتخاب‌شوندگان سیاسی و نمایندگان مجلس مطرح می‌کند. پرسش اصلی مقاله این است که با توجه به وضعیت اثرگذاری کارکرد مجلس شورای اسلامی در دوره‌های ششم و هفتم، نظام‌های سیاسی ایران به کدام یک از نظام‌های ریاستی و پارلمانی نزدیک بوده است؟ در این کار تحقیقی سه متغیر کارکرد قانون‌گذاری مجلس، کارکرد نظارتی مجلس و ارتباط مجلس با سایر نهادهای سیاسی مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته است و با استفاده از اطلاعات بایگانی شده و این پژوهش از منظر هدف، به شیوه توصیفی و تحلیلی نگاشته شده است. نتیجه این تحقیق مطرح می‌کند که نقش و تاثیرگذاری مجلس شورای اسلامی به عنوان یکی از قوه‌های حکومتی که دارای استقلال سیاسی می‌باشد روند کاهشی یافته و در نظام‌های سیاسی ایران به نظام ریاستی نزدیک بوده که روند افزایشی داشته است.

\* دانشجوی دکتری علوم سیاسی، دانشکده حقوق، الهیات و علوم سیاسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (از رساله دکتری)، [Alisharifi77@pnu.ac.ir](mailto:Alisharifi77@pnu.ac.ir)

\*\* استادیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده روانشناسی و علوم اجتماعی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، [info@riau.ac.ir](mailto:info@riau.ac.ir)

\*\*\* دانشیار، گروه علوم سیاسی، دانشکده علوم سیاسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، [political-lab@iauctb.ac.ir](mailto:political-lab@iauctb.ac.ir)

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۱۱/۱۰، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۴/۲۳



**کلیدواژه‌ها:** ایران، دوره های ششم و هفتم، کارکرد، مجلس شورای اسلامی، نظام های سیاسی، نظام ریاستی، نظام پارلمانی.

## ۱. مقدمه

بیشتر دانشمندان سیاسی، حکمرانی خوب و مردم سالاری را شرطی الزامی برای توسعه سیاسی در نظر می گیرند. مجلس که به عنوان یک نهاد سیاسی نظارتی کمک می نماید تا بحرانهای های سیاسی و اجتماعی در مرکز دقت، بازیگران متفاوت قرار گیرد. در مطالعات تاریخی تئوری های محققان سیاسی مطرح می شود که مدیریت و عمل اجرایی را باید مبتنی بر نظارت نهادهای سیاسی قرار داد (فقیهی، ۱۳۸۰: ۵۴). نظارت نهادهای سیاسی بردستگاه های اجرایی بر دو رفتار بنا نهاده شده است: یکی ضرورت به انجام خدمات اداری و پرسنلی به صورت مداوم و پشتیبانی شده باشد. دوم نظام های دموکراسی که به صورت ایجاد مجالس قانون گذاری و پیدایش احزاب سیاسی آشکار گردد. این احساس ضرورت در دولتها به خصوص به علت نیاز در تهیه مهارت های کافی و معرفت در انجام مسئولیت های مدیریتی دریافت شد (فقیهی، ۱۳۹۳: ۱۴). در نظام پاسخگو بودن به انجام مراحل های لازم برای رسیدن به یک هدف مشخص می توان اشاره نمود که مردم، دولتمردان را برای اعمال و کارکردشان وظایفی را برای آنها در نظر می گیرند. جوابگو بودن قوه مجریه و کارکرد نظارت مجلس از روش هیات های متفاوت که بر اساس یک سیستم مردم سالاری است و باعث سیر افزایشی قانونی یک سیستم سیاسی می شود. بعضی از پژوهشگران بر این باور هستند که برای کشف و اثبات وجود برجسته نظام پاسخگو بودن و اثبات کارکردهای آن در زمینه و بسترهای متفاوت و ارائه یک چارچوب مفهومی روشن را مورد شناسایی قرار می دهد. مفهوم جوابگو بودن و رسیدگی به مشکلات اقتصادی و اجتماعی مردم در تمام کشورها در سازمانهای اداری قابل اشاره است و ارائه تعریف مشترک که در مورد آن همفکر هستند، رمزک پاسخگو بودن و رسیدگی در مسایل اجتماعی را به انواع سازمانی و سیاسی با توجه به دو سرچشمه نظارت خارجی، داخلی و میزان استقلال سیاسی تقسیم بندی شده است، نیز سالمون بر این باور است که هرچند در زمینه پژوهش در طبقه بندی های دولتی همچنین جوابگو بودن و رسیدگی به مشکلات شهروندان یک مفهوم چند جانبه مطرح شده است. (فقیهی، ۱۳۸۰: ۵۷). رسیدگی به مسایل مردم، نمایندگان مجلس را توانمند می کند تا نهادهای سیاسی و اداری را در برابر عملکردشان پاسخگو سازد، جوابگو بودن در جامعه سیاسی از دیدگاه نظریه مردم سالاری

دارای نقش مهم و قابل توجهی است (دانایی فرد، ۱۳۸۹: ۵۸). این اندیشه با نگرش به نظریه عاملیت-خادمیت قابل توصیف می‌باشد. در راستای این نظریه، دموکراسی نمایندگی نوین می‌تواند به عنوان زنجیره‌ای از روابط عاملیت-خادمیت مطرح شود. هیات دولت نیز به زودی اجرای سیاستگذاری را به وزیران خود تفویض می‌کند. بر پایه تئوری عاملیت-خادمیت، مدیران نهادهای سیاسی و اداری باید نسبت به کارکرد خود جوابگو باشند. در ارتباط با مردم به عنوان محرک‌های مهم حکومت، حق حاکمیت خودشان را به نمایندگان انتخاب شده خود تفویض می‌کنند، آنها همچنین در فرصت مناسب اجرای قانون را به دولت واگذار می‌نمایند. از طرف دیگر، اندیشه سیاسی محققان، در راستای رسیدن به حکومت پسندیده و دلخواه مردم نگرش به خصوصی به تجزیه قدرت سیاسی و مشخص کردن قوه‌های حاضر و اشاره به ویژگی‌ها و وظایف هر کدام از آنها داشته باشد. جان لاک، در قرن هفدهم، تئوری فراگیر درباره اصل تفکیک قوا در کتاب مشهور خود در خصوص حکومت مدنی اشاره نمود که سه قوه موجود در هر جامعه سیاسی باید از یکدیگر جدا باشند، تعیین نمود؛ منتسکیو در ضرورت اصل تفکیک قوا مطرح می‌کند: در صورتی که از قدرت سوءاستفاده نشود، باید دستگاه‌های اداری طوری تنظیم شوند که قدرت، قدرت را متوقف سازد. منتسکیو، اندیشمند قرن هجدهم نیز با تکیه از نظریه جان لاک و به منظور شکل‌گیری آزادی در جامعه سیاسی، مبحث اصل تفکیک قوا را مطرح می‌کند. منتسکیو در بین این سه قوه برای قوه قضائیه جایگاه و ارزش سیاسی قائل نیست و به صورت واضح بر نقش مهم قوه‌های قانون‌گذاری و مجریه اشاره دارد و ارتباط این دو را در شکل‌گیری حکومت مقبول تأکید و اشاره دارد: در هر کشوری، سه نوع قدرت سیاسی وجود دارد: قوه مقننه، قوه مجریه و قوه قضائیه (شریعت پناهی، ۱۳۸۵: ۱۶۵).

نظام‌های مردم‌سالاری، که اساس تئوری آنها بر مبنای حکمرانی براساس خواست یا اراده ملی یک جامعه سیاسی و مشارکت سیاسی واقعی آنها در ساخت قدرت سیاسی تکیه دارد، در این گونه نظام‌ها، خواست‌نخبگان سیاسی حاکم فقط به منظور قانونی بودن به شیوه عمل قانون‌گذاری به طور نمایشی عبور داده می‌شود تا موجه جلوه دادن اخلاق. در نظام‌های سیاسی، مجلس را در الگوی سیاسی خود قرار داده‌اند. در تعریف، مجلس نهادهایی اغلب انتخابی هستند که به صورت گروهی رفتار می‌کنند و فقط از صلاحیت رسمی تصویب قوانین تعهد آور برای اعضای یک جامعه سیاسی مشخصی برخوردار هستند. در حقیقت، برقراری مجلس می‌تواند بیانگر این پیام باشد که تبعیت از قانون حاضر بر شهروندان ضروری است،

چون برآمده از خواست و اراده نمایندگان که حاصل رای اکثریت مردم در یک جامعه سیاسی است.

برجسته ترین صورت نظارت مجلس بر قوه مجریه استفاده از وسایلی است که قانون در اراده مجلس قرار داده و این دستگاه به وسیله آنان می تواند از وظایف سیاسی این مقامات در برابر خود بهره مند گردد. یکی از کارکردهای مهم مجلس شورای اسلامی بعد از تصویب قوانین، زیر نظر گرفتن بر رفتار قوه مجریه است. در پی درخواست توضیح از رئیس جمهور و هیات وزیران، و نیز سوالات شفاهی و کتبی از وزیران در نظام های پارلمانی به خصوص در نظام های ریاستی از مقوله ابزارهایی است که مجلس را آماده قدرت نظارت بر رفتار اجرایی می نماید. نظام سیاسی ایران به صورت ترکیبی بی نظیر از نظام های پارلمانی و ریاستی تبدیل شده است. در کشور ایران هیات وزیران در برابر مجلس شورای اسلامی نیز وظیفه دارند و پارلمان از ابزارهای تذکر، سوال و استیضاح بر کارکردشان زیر نظر دارد. برخلاف ظرفیت قانونی مجلس، این نهاد سیاسی نتوانسته است تاثیرگذاری مهمی در پروسه سیاست گذاری عمومی و نظارت را در نظام سیاسی ایران داشته باشد و همین مبحث موجب می شود تا رئیس جمهور و هیات وزیران نیازی به جوابگویی در مجلس نداشته باشند. رئیس جمهور هرچند مستقیماً از طرف مردم انتخاب می شود و از این جهت همانند نظام های ریاستی است، ولی وزیران بایستی از مجلس که بیانگر حاکمیت ملی و قدرت سیاسی است، رای اعتماد اخذ کنند و از این نظر به نظام پارلمانی شبیه هستند. از طرف دیگر بر خلاف نظام های ریاستی که در آنها وزیران می باشند و تنها در برابر وی وظیفه دارند، بعضی دیگر از پژوهشگران سیاسی نیز با تجزیه و تحلیل هایی مختلف گرایش سیاسی مجلس شورای اسلامی در نظام سیاسی ایران را مورد اندازه گیری و سنجش قرار دادند (امجد، ۱۳۸۸). با رعایت به مهم بودن مبحث نظارت نهادهای اجتماعی و سیاسی بر سازمان های اداری و نیاز به پاسخگویی نظام کارکرد قانونمند و عقلایی، تحقیق حاضر با شیوه کیفی و بررسی اطلاعات بایگانی شده درصدد بیان نحوه نظارت مجلس شورای اسلامی در دوره های مذکور پس از اصلاح قانون اساسی و پاسخ به این سوال اصلی است که با توجه به تاثیرگذاری کارکرد مجلس شورای اسلامی در دوره های ششم و هفتم، به کدام یک از نظام های پارلمانی و ریاستی بیشتر نزدیک بوده است؟



## ۲. پیشینه تحقیق

### ۱.۲ کتاب

- علیرضا ازغندی (۱۳۸۴) در کتابی با عنوان درآمدی بر جامعه‌شناسی سیاسی ایران در فصل چهارم به بررسی جامعه‌شناختی، ترکیب نمایندگان و پایگاه اجتماعی نمایندگان در شش دوره اول مجلس شورای اسلامی پرداخته است که چرا نمایندگان دوره‌های گوناگون مجلس قانون‌گذاری همانند ابزار مشخص‌کننده توسعه سیاسی، وظیفه سیاسی خود را به انجام نرسانده‌اند (ازغندی، ۱۳۶۷: ۱۴).
- محمود سریع‌القلم (۱۳۸۷) در کتابی با عنوان ثبات سیاسی و توسعه سیاسی بیان می‌کند که تئوری نخبگان سیاسی، مرکز ثقل بحث توسعه یافتگی است برای توسعه یک جامعه، توانایی فکری و سازماندهی نخبگان سیاسی که مهمترین اصل از اصول ثابت توسعه سیاسی است که با توجه به نتیجه تجزیه و تحلیل داده‌ها و بررسی‌های تاریخی نقش مهم مجلس شورای اسلامی، توانایی فکری تحقیق در تحولات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی می‌باشد. (سریع‌القلم، ۱۳۷۸: ۲۳).
- حسین شیخ‌زاده (۱۳۸۵) در کتابی با عنوان نخبگان سیاسی و توسعه ایران اشاره می‌کند که تئوری الیتسم یا نخبه‌گرایی در جواب به مکاتبی همچون مارکسیسم و سوسیالیسم آشکار کرد. مارکس بر این باور بود در هر جامعه غلبه طبقه حاکم بر سایر طبقات اجتماعی، به دلیل در اختیار داشتن وسایل تولید است. مهمترین عاملی که چیرگی گروه نخبگان را بر توده‌های مردم فراهم می‌کند ویژگی سازمان یافته آنهاست. در نهایت، این منازعه به حکومت کارگران منتهی می‌شود و در مرحله بعدی، منجر به جامعه بدون طبقه می‌شود (شیخ‌زاده، ۱۳۸۵: ۶۳).
- احمد نقیب‌زاده (۱۳۸۶) در کتاب خود با عنوان توسعه سیاسی بیان می‌نماید در مرحله وضعیت مناسب میان نخبگان حاکم و توده‌های مردم باید هماهنگی باشد در مرحله فراوانی که وابسته به آینده جوامع توسعه یافته است نتیجه تجزیه و تحلیل اطلاعات نشان داد که همبستگی میان نخبگان سیاسی و اقتصادی و توده‌های مردم ضروری است (نقیب‌زاده، ۱۳۹۳: ۲۵).

## ۲.۲ رساله

- خواجه سروی (۱۳۷۱) در رساله با عنوان تعارض جناح های سیاسی در دوره اول مجلس شورای اسلامی منازعه گروه های سیاسی را ریشه یابی نموده است (خواجه سروی، ۱۳۸۸: ۷۷).
- سعید ساسانی (۱۳۸۱) در رساله با عنوان جایگاه فرآیند برگزاری انتخابات در شکل گیری و کارکرد توسعه گرایانه مجلس شورای اسلامی و مطالعه مقایسه ای ادوار ششم و هفتم به بررسی پروسه انتخابات پرداخته است. این تحقیق بیان می کند که مجلس شورای اسلامی دوره ششم آزادانه تر ایجاد شده و در توسعه سیاسی موفق تر عمل نموده است (ساسانی، ۱۳۸۱: ۳۴).
- محمد نیک روان قاضیانی (۱۳۹۳) در رساله با عنوان موانع ایجاد عقلانیت در نخبگان سیاسی و تاثیر آن بر پروسه توسعه سیاسی با نگرش نظری، میان نخبگان و توسعه سیاسی ایران رابطه برقرار می نماید و موانع به وجود آمدن عقلانیت را اشاره می نماید (نیک روان قاضیانی، ۱۳۹۳: ۳۴).
- فائزه رجیبیان (۱۳۸۷) در رساله با عنوان فرهنگ سیاسی و سقوط پروژه توسعه سیاسی، به بررسی علل واماندگی پروژه توسعه سیاسی ایران بین سالهای ۱۳۷۶-۱۳۸۴ پرداخته است. در نهایت می توان از تفاوت کارهای تئوری پردازان با موضوع تحقیق به وجود نخبگان سیاسی به عنوان نهاد تصمیم گیری، آگاهی و هدایت مردم در جهت افزایش مشارکت سیاسی برای جوابگو بودن به خواستهای مردم، نهادینه کردن سیاسی، روش تدوین قانونگذاری، عالی ترین مرحله رشد اقتصادی، خواهان ثبات سیاسی اشاره نمود (رجیبیان، ۱۳۸۷: ۱۲).
- در مورد ادبیات تحقیق باید توجه داشت که تحلیل و تجزیه جامعه شناختی اثربخشی نمایندگان دو جناح سیاسی اصول گرا و اصلاح طلب در مجلس شورای اسلامی مبحث جدیدی است و در این زمینه خلأهای پژوهشی وجود دارد. این تحقیق بدین دلیل جنبه نوآوری دارد که درصدد است در این قلمرو به سوالات مبهم جواب دهد.

### ۳. مبانی مفهومی و نظری

#### ۱.۳ تعریف مفاهیم

##### ۱.۱.۳ مجلس قانون‌گذاری

مجلس به عنوان سمبل حاکمیت مردم در نظام‌های سیاسی مبتنی بر نمایندگی، نقش مهمی در تعیین سیاست‌های عمومی دارد و به صورت مشخص کارویژه‌هایی زیر را عهده دار است: الف) قانون‌گذاری؛ ب) نمایندگی و ج) نظارت

فریدون آدمیت قانون را تجلی عینی اخلاق می‌داند. از دید وی در منطق قانون، حق به خودی خود مفهوم انتزاعی است و قانون تحقق عینی حق است. به عبارت بهتر، حقوق اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، نظام انتزاعی قانون را می‌سازند و قانون نظام عینی آن حقوق است.

ساوینی هم قانون را مانند زبان و عادات، محصول وجدان عمومی و تحول تاریخی اجتماع می‌داند، به نظر وی اراده فرد و تعبیر دولتها در ایجاد این قانون تأثیری ندارد و درحقیقت نظام حقوقی بخشی از فرهنگ یک ملت است. این نظر که به خوبی ادعاهای مکتب تاریخی را بیان می‌کند، قانون را همان قاعده برآمده از اجتماع می‌داند.

##### ۲.۱.۳ توسعه سیاسی

توسعه سیاسی باید بر اساس سیاست جوامع صنعتی غرب مورد اشاره قرار گرفته و به معنای نوسازی سیاسی، تجهیز مردم و همچنین مشارکت سیاسی، شرط لازم توسعه سیاسی است، و توسعه سیاسی، تجهیز قدرت سیاسی است. (موسوی سرچشمه، ۱۳۹۴: ۲۶)

##### ۳.۱.۳ مشارکت سیاسی

بعضی‌ها مشارکت سیاسی را فقط، اقدامات شهروندان بصورت قانونی می‌دانستند، مشارکت سیاسی تلاشی موفقیت‌آمیز برای تأثیرگذاری بر اقدامات حکومت و نهادهای سیاسی انجام می‌پذیرد. (شمیرانی، ۱۳۹۲: ۱۰۰-۹۹). برای جواب دادن به مسئله تحقیق از چند چارچوب نظری برای سنجش و فراهم‌آوری مدل مفهومی استفاده شایان شده است.

### ۲.۳ چهارچوب نظری

در حقوق اساسی تطبیقی، نظام های حقوقی جهان به سه مدل اصلی؛ ریاستی، پارلمانی و نیمه ریاستی طبقه بندی شده اند که می توان به صورت مختصر اشاره کرد: نظام های ریاستی، نظام های هستند که در آنها، جدایی کامل قوا حاکم است و قوه مجریه و رئیس آن، بر قوه مقننه، برتری دارد و از آزادی عمل و استقلال سیاسی برخوردار هستند برعکس آن، نظام های پارلمانی، که در آنها، قوه مقننه بر قوه مجریه برتری دارد. به بیان بهتر می توان گفت که قوه مجریه به قوه مقننه وابسته است و در عین جدایی، بایستی پاسخگوی قوه مقننه باشد چرا که از آن ناشی شده است. نظام های نیمه ریاستی، در حد میان این دو قرار دارد و ترکیبی از نظام های ریاستی و پارلمانی هستند (قاضی شریعت پناهی، ۱۳۷۶: ۵۵۷).

در بین سیستم ها که بر اساس کثرت گرایی سیاسی تکیه دارد، با دو سیستم برجسته مواجه هستیم. نظام پارلمانی و نظام ریاستی. این نظام ها به خصوص در اروپا و آمریکا وجود دارد؛ البته برتری به صورت شمارشی با نظام پارلمانی است. نمونه برجسته نظام پارلمانی، نظام سیاسی در انگلستان و نمونه نظام ریاستی، نظام سیاسی در آمریکاست. نظام پارلمانی برای رسیدن به تعادل قوا از طریق انجام اختیارات متقابل و تامین اثرگذاری افزایشی متقابل قوا بر یکدیگر پیگیری می کند، در صورتی که نظام ریاستی، تعادل قوا با حفظ استقلال برای هر قوه و در عین حال نظارت آنها بر یکدیگر به منظور ایجاد توازن فعالیت می کند، در نتیجه از تئوری دموکراسی نمی توان گفت که یکی برتر از دیگری است. هر دو نظام به دنبال ایجاد تعادل بین قوا هستند، به خصوص میان قوه قانونگذاری و قوه مجریه؛ به گونه ای که از غلبه یکی بر دیگری که به دیکتاتوری منتهی می شود، متوقف می شود. تلاش هر دو نظام سیاسی بدنبال تعادل قوا هستند (انصاری دزفولی، ۱۳۹۰). بعضی از دانشمندان سیاسی، این وضعیت را به مشارکت قدرت ها توصیف کرده اند. دولت در برابر مجلس وظایفی دارد و بدون رای اعتماد مجلس نمی تواند فعالیت کند. پس از شروع به کار، قوه مجریه نیز وسایلی برای فشار آوردن بر قوه مقننه دارد که مهم ترین آنها حق تعطیل کردن مجلس است. در مقابل، مجلس شورای اسلامی می تواند از وزیران استیضاح کند و موجب عزل آنها شود. در صورتی که اختلاف یا منازعه قوه ها افزایش یابد، قوه مجریه یا منحل کردن مجلس، تصمیم گیری را به شهروندان می دهد تا در انتخاباتی که پس از تعطیلی مجلس برگزار می شود، دیدگاه خود را مطرح می کنند (قاضی شریعت رضوی، ۱۳۸۵: ۱۷۶). در نظام ریاستی، حدود میان دو قوه، برجسته است. بعضی از متفکران سیاسی اصطلاح جدایی قوا را در مورد این وضعیت استفاده می کنند. در نهایت،

بررسی کارکرد مجلس شورای اسلامی در نظام‌های ... (علی محمدشریفی و دیگران) ۱۰۱

برتری هم دوره ای دو گروه سیاسی یکی بر قوه قانونگذاری و دیگری بر قوه مجریه، امکان پذیر است. بنابراین، نقش مجلس در دو نظام ریاستی و پارلمانی نمی تواند برابر باشد. کارکردهای دو قوه بصورت تفکیک پذیر صورت می گیرد و آنها حق تعطیلی و حذف کردن مجلس را ندارد (قاضی شریعت رضوی، ۱۳۸۵: ۱۷۶). در نظام سیاسی ایران در دوران پس از انقلاب اسلامی ترکیبی از نظام های ریاستی و پارلمانی تحت نظارت ولی فقیه است و این امر ضمن ایجاد توازن بین قوای مقننه و مجریه، از قدرت گیری بیش از حد هر یک از قوا جلوگیری می کند (بهنیا، ۱۳۸۳: ۶۱).

برای جواب دادن به مسئله پژوهش از چند چهارچوب نظری برای بررسی، ارزیابی و تدوین مدل مفهومی استفاده شایان شده است. ولی قبل از آن لازم است جایگاه و نقش مجلس شورای اسلامی در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به صورت خلاصه مورد مطالعه قرار گیرد. تعدادی از اصول قانون اساسی به صراحت بر نقش، وظایف، مسئولیت ها، محدودیت های مجلس شورای اسلامی و رابطه آن با سایر قوا مورد تاکید قرار گرفته است اصول ۵۷ و ۵۸ بر تفکیک قوا، جایگاه و نقش قوه مقننه به عنوان یکی از قوای سه گانه، اصول ۶۲ تا ۶۴ انتخابات و نمایندگی مجلس شورای اسلامی، اصل ۶۵ رسمیت جلسات و حد نصاب نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اصل ۶۶ انتخاب هیئت رئیسه، اصل ۶۷ سوگند نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اصل ۶۹ انتشار علنی مذاکرات نمایندگان مجلس شورای اسلامی، اصول ۷۰ و ۱۳۴ حضور رئیس جمهور و وزرا در مجلس و مسئولیت ایشان در برابر مجلس شورای اسلامی، اصول ۷۱، ۷۲، ۷۴ و ۷۵ حق مجلس در وضع قوانین و تصویب لوایح، اصل ۷۳ صلاحیت مجلس در شرح و تفسیر قوانین عادی، اصل ۷۶ حق تحقیق، تصویب و تفحص در امور کشور، اصل ۷۷ و ۱۲۵ حق تصویب عهدنامه ها و موافقت نامه های بین المللی، اصل ۸۵ آزادی بیان و انجام وظایف نمایندگی مجلس شورای اسلامی، اصل ۸۷ رای اعتماد به وزرا، اصول ۸۸ و ۸۹ حق سوال از رئیس جمهور و وزرا و استیضاح ایشان، اصل ۹۰ وصول و بررسی شکایات از سایر قوا و اصل ۱۴۰ لزوم اطلاع مجلس از رسیدگی به اتهامات رئیس جمهور و وزرا را مورد تاکید قرار داده است. نیز بر اساس اصل ۱۱۰ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در سیاست های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری مجلس شورای اسلامی نیز موظف است بستر اجرای این سیاست ها را فراهم نموده و هماهنگی لازم را با قوه مجریه صورت گیرد که به عنوان مثال می توان از سیاست های کلی نظام اداری، کشاورزی، اقتصاد مقاومتی و... اشاره نمود.

اولین چارچوب نظری نیز توسط گای تری مطرح شده است که نظام های سیاسی را با رویکرد تاثیرگذاری آنها بر نظام اداری و همچنین ارتباط سیاست و اداره در نظام های مردم سالاری مورد سنجش قرار داده است. براساس چارچوب های نظری فوق و با ملاحظه به خصوصیات نظام سیاسی ایران، محققان سیاسی سه متغیر اصلی کارکرد قانون گذاری، کارکرد نظارتی و ارتباط مجلس با سایر نهادهای سیاسی را مورد سنجش قرار داده است. دومین چارچوب نظری شامل سه مدل در خصوص نظام های قانون گذاری است. مدل مزی که با ترکیب دو شاخص قدرت سیاست گذاری عمومی و میزان کمک مردمی و نخبگان سیاسی از مجلس در یک جامعه سیاسی، پنج گونه قوه قانون گذاری را مطرح می کند: قوه مقننه واکنشی، فعال، حاشیه ای، حداقلی و آسیب پذیر تئوری دوم که از طرف بلاندل مطرح شده که در یک طرف آن قوه مقننه مطیع و در طرف دیگر قوه مقننه آزاد قرار دارند و بنابراین مدل پالسی که با رعایت به اندازه استقلال قوه مقننه از نهادهای سیاسی، مجلس را در پروسه قانون گذاری موثر و مبدل طبقه بندی می کند (وکیلان، ۱۳۹۱).

#### ۴. جنبه جدید بودن و نوآوری

طبق قانون اساسی جمهوری اسلامی، کشور بر اساس قانون اداره می شود و نهاد قانون گذاری نیز مبتنی بر نظام تک مجلسی و متمرکز در مجلس شورای اسلامی است، همچنین، مجلس مسئولیت نظارت بر امور مختلف کشور و نهادهای سیاسی را بر عهده دارد. مواردی بر اصول قانون اساسی نشان می دهد که مسئولیت مهم تصمیم گیری در گستره ملی بر عهده نمایندگان گذارده شده است؛ لذا این پژوهش در تلاش است کارکرد جریان سیاسی مجلس شورای اسلامی در دوره های ششم و هفتم قانون گذاری را بررسی نماید. لذا نوآوری پژوهش حاضر بررسی کارکرد مجلس شورای اسلامی دوره های ششم و هفتم و گرایش نزدیک تر به کدام یک از نظام های سیاسی ایران می تواند داشته باشد که تاکنون تحقیق مستقلی در این خصوص نگارش نشده است. مجلس دوره ششم به لحاظ ترکیب سیاسی همفکر مناسبی با دولت اصلاحات بود و از نظر قانون گذاری و نظارتی مشارکت متقابل میان این دو می توان اشاره نمود. از جنبه سیاسی باید مجلس دوره هفتم را در دو دوره دولتهای خاتمی و احمدی نژاد را مورد مطالعه قرار داد که در هر دو دوره اصل بر مشارکت و تعاون با دولت بود، چون به هیچ وجه هدف مانع شدن در توسعه سیاسی در میان نبوده است.

## ۵. روش تحقیق

این پژوهش از منظر هدف، به شیوه توصیفی و تحلیلی نگاشته شده است. در این پژوهش از روش تحقیق کیفی بهره‌گیری شایانی شده و با بکارگیری از منابع بایگانی شده از جمله مدارک جلسات تصمیم‌گیری مجلس شورای اسلامی، بیانات مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی و تفسیرهای آماری خبرگزاری‌های اطلاعات مورد نظر را برای دوره‌های ششم و هفتم جمع‌آوری شده است. به همین جهت این پژوهش به روش تحقیق کیفی و با استفاده از اطلاعات بایگانی شده و بررسی مقایسه‌ای دوره‌های ششم و هفتم مجلس شورای اسلامی با جمع‌آوری و تفسیر اطلاعات کمی یا آماری از جنبه سیاسی و اجتماعی آن بدنبال جوابگو بودن به این سوال اصلی بوده است. از دیدگاه فلسفی پژوهشی واقع‌گرایانه انجام تحقیقات علوم اجتماعی بر دو روش متکی است: اول مطالعه مقدمه‌های رخداد پدیده و دوم مطالعه پدیده اتفاق افتاده، بر این مبنا در این تحقیق نیز هر دو حوزه مورد مطالعه قرار می‌گیرد و بدیهی است که برای تحلیل و تفسیر بهتر اطلاعات جمع‌آوری شده و نیز اثبات منطقی و علمی از آنها مطالعات زمینه‌های رویداد پدیده‌ها و شرایط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی کشور در هر یک از دوره‌های مجلس الزامی است.

## ۶. مجلس شورای اسلامی در ادوار ششم و هفتم

در هنگام انتخابات سومین دوره مجلس حزب رسمی در کشور به صورت غیرفعال بود. حزب جمهوری اسلامی حدود ده ماه قبل از برگزاری مرحله اول انتخابات دوره سوم مجلس تعطیل شد. با وجود تعطیلی سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی و حزب جمهوری اسلامی گروه‌های متعددی در تهران فعالیت می‌کردند. این گروه‌ها بیشتر دارای شکل‌های روحانیون و انجمن‌های اسلامی نهادهای سیاسی متعددی بود (جهان محمدی، ۱۳۸۹). همزمان با سومین دوره مجلس شورای اسلامی، در پی بازنگری در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و روی کارآمدن مقام رهبری جدید تغییراتی در ساخت قدرت ایران پیش آمد. در نتیجه بازنگری قانون اساسی به اختیارات رهبری اضافه شد و برای تمرکز قدرت در قوه مجریه، پست نخست‌وزیری حذف و به اختیارات رئیس‌جمهور اضافه گردید (اموی، ۱۳۸۵). زیاد شدن قدرت این نهادها به کاهش نقش مجلس در سلسله مراتب قدرت سیاسی منتهی شد. ساخت متمرکز قدرت، تفویض مسئولیت تهیه سیاست‌های کلان به مجمع تشخیص مصلحت نظام و تصویب آنها به مقام رهبری نیز به تقلیل حوزه اثرگذاری مجلس در پروسه سیاست‌گذاری انجامید

(سینایی، ۱۳۹۰). با شروع مجلس سوم و زمانی که جامعه روحانیت مبارز اقدام به آماده کردن لیستی از نامزدهای پیشنهادی برای مجلس نمود، منازعات قبلی بین آنان افزایش یافت، ریشه این کشمکش‌ها در دیدگاه‌های مختلف روحانیون اسلام‌گرا بود که درباره مسایلی همچون میزان نقش دولت روحانیون مبارز ادامه طیف جریان چپ در کشور بودند، در نهایت ترکیب این مجلس بطور گسترده وابسته به نیروهای شناخته شده به پیروی خط امام که مجمع روحانیون مبارز در راس آن قرار داشت، بود (خواجه سروی، ۱۳۸۲). در این دوره مجلس در مورد بعضی از طرح‌ها و لوایح میان مجلس و شورای نگهبان منازعه و کشمکش وجود داشت که بنابراین به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال شد و به تصویب آن مجمع رسید. تحقیق و تفحص‌های مصوب نمایندگان مجلس دوره سوم ۱۲ مورد بود (سجادی پور، ۱۳۸۸) و همچنین کمیسیون اصل ۹۰ مجلس شورای اسلامی دوره سوم با رسیدگی به ۷۰۹۸۱ فقره شکایت، نقش تاثیرگذار در انتقال مطالبات مردم به دولت داشته است (فوزی، ۱۳۸۷).

مجلس دوره چهارم با اکثریت راست‌گرایان همفکر با جامعه روحانیت مبارز ظهور کرد. در این دوره حداکثر همکاری میان مجلس و دولت در زمینه ترکیب کابینه و تجلی دولت نیز قابل مشاهده است. در این دوره یک سوم قوانین برآمده از طرح‌های نمایندگان مجلس بوده و بیش از ۹۲ درصد از لوایح تقدیمی دولت در مجلس به تصویب رسید. این بیانگر همکاری کامل مجلس با دولت در حوزه قانون‌گذاری و تاثیر متوسط مجلس در پروسه تدوین قوانین است. همچنین این مجلس بر خلاف مجلس دوره سوم کاملاً با شورای نگهبان همفکر بوده و موارد منازعه بین آنان را در تصویب قوانین و نیز رد صلاحیت نمایندگان مجلس روند کاهشی داشته است.

مجلس دوره پنجم که در سال ۱۳۷۴ با ریاست مجدد ناطق نوری شروع به کار کرد، فعالیت این مجلس به طور گسترده متناظر با دولت اول اصلاحات به ریاست خاتمی است و تعامل مجلس نشأت گرفته از راست‌گرایان همفکر با اکثریت شکننده و ائتلاف کارگزاران و نیروهای همفکر با جامعه روحانیون مبارز اقلیت تاثیرگذار با دولت چپ‌گرای خاتمی در نوع خود جالب توجه است. اصلاح قانون مطبوعات با اهمیت‌ترین مسئله اصلاح‌طلبان با مجلس دوره پنجم را باعث شد و عواقبی برای ایران به دنبال داشته باشد.

**انتخابات ششمین دوره مجلس شورای اسلامی** در هنگام دولت خاتمی برگزار شد. خصوصیات مهم انتخابات مجلس دوره ششم این بود که براساس قانونی که در مجلس دوره پنجم به تصویب رسید، آمار نمایندگان مجلس شورای اسلامی از ۲۷۰ نفر به ۲۹۰ نفر تبدیل



شد. مجلس دوره ششم به لحاظ ترکیب سیاسی همفکر مناسبی با دولت اصلاحات بود و از نظر قانون گذاری و نظارتی مشارکت متقابل میان این دو می توان اشاره نمود، در صورتی که بالاترین درصد لوایح تصویبی و نیز پایین ترین آمار نسبت طرح ها به کل قوانین تصویبی در این مجلس اتفاق افتاد. اکثریت مجلس دوره ششم در اراده احزاب سیاسی همانند کارگزاران و سازمان مجاهدین انقلاب اسلامی بود. بر خلاف روابط قابل قبولی بین مجلس و دولت در این دوره، رابطه مجلس با سایر رده های حاکمیت چندان مورد نظر نبود و به صورت نزدیک همه طرح ها و لوایح ها برجسته و مهم مجلس در شورای نگهبان مخالف با شرع و قانون اساسی شناخته می شود. بنابراین به نظر می رسد مجلس دوره ششم برخلاف برخورداری از مشارکت سیاسی شهروندان فعال و از نظر سیاسی همفکر با دولت، نتوانست در دستیابی به اهداف قانون گذاری و نظارتی خود پیروز باشد. در بررسی عملکرد مجلس ششم، متأسفانه نقاط ضعف بسیاری مشاهده می شود که همه اقدامات سازنده مجلس را تحت الشعاع خود قرار داده است و در نهایت وظیفه اصلی نمایندگان، قانون گذاری و نظارت است تحت تاثیر جنجال های سیاسی و دعوای بین احزاب و گروه های سیاسی می شود.

همزمان با یک سال پایانی دولت هشتم به ریاست خاتمی است که در این دوره منازعه و جدال مهمی بین **مجلس شورای اسلامی دوره هفتم** و دولت هشتم وجود داشت و با توضیح از وزیران یا استیضاح وزیران مطرح بود. این پروسه با استیضاح و عزل وزیر راه و ترابری شروع شد و با نامه مقام رهبری خاتمه یافت. اختلاف برخورد مجلس با دو دولت در تقدیم و تصویب لوایح بودجه همچنین مشهود بود. بودجه سال ۱۳۸۵ دولت خاتمی از مجمع تشخیص نظام گرفته شد و با اصلاحات کلی مواجه شد، ولی بودجه های تقدیمی دولت احمدی نژاد با پایین ترین جرح و تعدیلی تصویب می شد (برگزیده، ۱۳۸۶، ۷۱). از جنبه سیاسی باید مجلس دوره هفتم را در دو دوره دولتهای خاتمی و احمدی نژاد را مورد مطالعه قرار داد که در هر دو دوره اصل بر مشارکت و تعاون با دولت بود، چون به هیچ وجه هدف مانع شدن در پیشرفت کار در میان نبوده است. سهمیه شدن بنزین، اجرایی شدن سیاست های کلی اصل ۴۴، فعالیت های پژوهشی مرکز تحقیقات و الکترونیکی نمودن رای گیری را با اهمیت ترین کارکردهای این دوره می توان محاسبه نمود. پیدایش منازعه در ابلاغ قوانین تصویبی توسط رئیس جمهور و انتشار آن در روزنامه رسمی منجر به پیدایش جدال سیاسی میان رئیس جمهور و رئیس مجلس شد که با نظر مقام رهبری و ابلاغ قوانین توسط رئیس مجلس قضیه خاتمه یافت. با بررسی عملکرد این مجلس نتیجه عکس حاصل شد، چرا که این مجلس به رغم مبرا

نبودن خود از حزب بازی های سیاسی، طرح های چون هدفمندی سازی یارانه ها، طرح تثبیت قیمت همه و همه از یکسو و مخاطرات سیاسی نتوانست گامی موثرتر از مجلس ششم بردارد.

## ۷. تحلیل یافته‌ها

براساس چارچوب مفهومی پژوهش، یافته های استخراج شده در چند جدول به بیان زیر مطرح می گردد(مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۱). یکی از با اهمیت ترین متغیرهای مورد توجه بلاندل و همچنین گای تری، حدود استقلال سیاسی آن از قوه مجریه و حداکثری بودن مجلس است که ترکیب احزاب سیاسی شکل دهنده مجلس و دولت در دوره های ششم و هفتم می تواند شاخص مناسبی برای سنجش این متغیرها باشد که در جدول شماره(۱) نشان داده شده است.

جدول ۱. گرایش احزاب سیاسی در مجلس شورای اسلامی

مجلس دوره هفتم	مجلس دوره ششم	
نیروهای همفکر با آبادگران	نیروهای همفکر با آبادگران	احزاب سیاسی مجلس
نیروهای همفکر با آبادگران (دولت احمدی نژاد)	نیروهای همفکر با مجمع روحانیون، مشارکت، سازمان مجاهدین و کارگزاران	احزاب سیاسی دولت

اطلاعات جدول شماره (۱) بیان می کند در دوره های ششم و هفتم همگرایی سیاسی به نسبت های مختلف بین مجلس، دولت و اکثریت تشکیل دهنده آنها وجود داشته است. ضمن آنکه در مجلس دوره ششم اکثریت مجلس در اختیار گروه های همفکر با اصلاح طلبان بوده و در سایر دوره ها احزاب سیاسی اصولگرای هم جهت با اکثریت مجلس را در اختیار داشته اند. استقلال مجلس در بعد قانون گذاری همچنین از دیگر متغیرهایی است که همه اندیشمندان به شکل های متعدد آن را بیان کرده اند. مانند مدل مزی از حیث قدرت سیاست گذاری مجلس، مدل پالسی(مجالس موثر و مبدل) و مدل بلاندل(مجالس مطیع تا آزاد).

بررسی کارکرد مجلس شورای اسلامی در نظام‌های ... (علی محمدشریفی و دیگران) ۱۰۷

جدول ۲. کارکرد قانون‌گذاری مجلس شورای اسلامی

مجلس دوره هفتم	مجلس دوره ششم	شاخص
۳۳۲	۳۹۵	جمع طرح‌ها و لوایح تصویبی
۸۲۴	۸۲۹	جمع طرح‌ها و لوایح تقدیمی
۱۰۴	۸۳	آمار قوانین تصویبی استخراج شده از طرح‌های مجلس
۰/۳۰	۰/۲۲	رابطه طرح‌های تصویبی به همه قوانین
۰/۸۶	۰/۹۴	رابطه لوایح تصویبی به همه لوایح تقدیمی
۰/۶۷	۰/۷۸	رابطه لوایح تصویبی به تمام مصوبات
۰/۴۲	۰/۴۴	رابطه تعداد موافقنامه‌ها به همه مصوبات

بخش اعظم از قوانین تصویب مجلس حاصل از لوایح تقدیمی دولت بوده است و نیز اکثریت این لوایح نیز تصویب شده است. بدین صورت مجلس روند افزایشی در جایگاه تبعی در بررسی و تایید لوایح فوق داشته است. جدول بالا بیان می‌کند مجلس دوره هفتم بالاترین تعداد قوانین استخراج شده از طرح‌ها و مجلس دوره ششم پایین‌ترین میزان را دارد. نیز بالاترین نسبت لوایح به کل قوانین تصویبی وابسته به مجلس دوره ششم و پایین‌ترین میزان متعلق به مجلس دوره هفتم است. این نتیجه مطرح می‌کند و مجلس دوره ششم بالاترین جایگاه تبعی یا تابع داشته است همچنین ارتباط تصویب لوایح دولت نیز در مجلس دوره ششم بالاترین سطح است. در ضمن مجلس دوره ششم دارای بالاترین رابطه موافقت‌نامه‌هاست.

جدول ۳. کارکرد های نظارتی مجلس شورای اسلامی

مجلس دوره هفتم	مجلس دوره ششم	شاخص
۱۰۱	۱۵۳	آمار سوال
۱	۰	آمار استیضاح
۲۱	۲۷	پرونده‌های تحقیق و تفحص

با این حال نتیجه این جدول نشان می‌دهد مجلس دوره هفتم در حین شکل‌گیری هیات وزیران هم دوره آنها جلوگیری از موفقیت آمار زیادی از وزیران پیشنهادی رئیس‌جمهور در اخذ رای اعتماد شده‌اند نیز در مجلس دوره ششم بالاترین آمار پرونده‌های تحقیق و تفحص

از نهادهای سیاسی مطرح و مفتوح شده و نمایندگان این دوره از این وسایل بیشترین بهره را برده اند. اندازه مشارکت سیاسی مردم در انتخابات مجلس شورای اسلامی با رعایت به ساختار سیاسی ایران می تواند میزان شاخص سازگار برای این متغیر باشد. یکی از متغیرهای مهم در چارچوب مزایا حمایت مردم و نخبگان سیاسی از مجلس است و مزایای آن را متولی تاثیرگذار بر قوه مجلس در نظر می گیرد.

جدول ۴. مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات مجلس شورای اسلامی

شاخص	مجلس دوره ششم	مجلس دوره هفتم
رابطه مشارکت سیاسی در انتخابات مجلس	۶۸/۳۵	۵۰/۱۷
آمار نمایندگان منتخب	۷۱	۱۰۸

نتیجه این جدول نشان اشاره دارد مجلس دوره ششم دارای بیشترین اندازه مشارکت سیاسی شهروندان در انتخابات مجلس شورای اسلامی بوده اند. همچنین نمایندگان مجلس دوره هفتم بالاترین میزان نگهداری کرسی های مجلس شورای اسلامی را تجربه کرده اند.

جدول ۵. نقش نهادهای سیاسی بر کارکرد مجلس شورای اسلامی

شاخص	مجلس دوره ششم	مجلس دوره هفتم
آمار مصوبات ارجاعی به مجمع تشخیص نظام	۲۵	۱۰
آمار نمایندگان رد صلاحیت	۸۴	۲۹

بنابراین از دوره ششم تعداد مصوبات ارجاعی به مجمع تشخیص مصلحت نظام روندی افزایشی یافته و در مجلس دوره ششم بیشتر بوده است که به خاطر منازعه سیاسی و نظری مجلس با شورای نگهبان طبیعی به نظر می رسد. هم چنین بالاترین میزان رد صلاحیت نمایندگان با اتمام مجلس دوره ششم صورت گرفت و عده زیادی از نمایندگان حزب چپ از گستره رقابت حذف شدند. در بررسی و مطالعات کیفی بدون توجه به بستر تحقیق و شرایط و زمینه های روز یک پدیده کامل نیست و نتیجه آن با بی اعتنایی مواجه خواهد شد (نیومن، ۱۳۹۰).

## ۸. نتیجه‌گیری

نتایج این تحقیق بر مبنای اطلاعات استخراجی می‌باشد و در بستر زمانی رخدادها و اتفاقات، در دفاعاتی دیگر به الگوهایی که چارچوب نظری این تحقیق طراحی نموده و مدل مفهومی براساس آنها استخراج شده است، بایستی مراجعه نمود. این بحث قابل ذکر هست که آیا نظام سیاسی ایران بیشتر به وضعیت پارلمان‌گرایی یا ریاستی و همین موقعیت بینابینی منجر پیدایش جدال بین قوه‌های مقننه و مجریه شده است. به همین جهت این پژوهش به روش تحقیق کیفی و با استفاده از اطلاعات بایگانی شده و بررسی مقایسه‌ای دوره‌های ششم و هفتم مجلس شورای اسلامی با جمع‌آوری و تفسیر اطلاعات کمی یا آماری از جنبه سیاسی و اجتماعی آن بدنبال جوابگو بودن به این سوال اصلی بوده است.

در راستای چارچوب بلاندر که در آن با تجزیه و تحلیل نحوه کارکرد مجلس در پروسه قانون‌گذاری، آنها را بر روی طیفی قرار می‌دهد که در یک طرف آن قوه مقننه مطیع و در طرف دیگر قوه مقننه آزاد قرار دارند، بر مبنای مدل پالسی که با توجه به اندازه استقلال قوه مقننه از نهادهای خارجی از آن، مجالس را در پروسه قانون‌گذاری به موثر و مبدل طبقه‌بندی می‌کند، مجلس دوره‌های ششم و هفتم ایران براساس شاخص‌های مندرج در جدول شماره (۲) و سهم مجلس در تصویب قوانین و نسبت طرح‌ها و لوایح تصویبی از جنبه میزان مقاومت قانون‌گذاری مجلس در ردیف مجالس مطیع قرار می‌گیرند و می‌توان مجلس ششم را مطیع‌ترین محسوب نمود. براساس اطلاعات مندرج در جداول مذکور، مجلس شورای اسلامی ایران در ردیف مجالس قدرتمند قرار می‌گیرد؛ هر چند که هم قدرت رد لوایح دولت و هم ایراد اصلاحات بر آن را دارد، هرچند که طبق اطلاعات به دست آمده، درصد رخداد آن پایین است. از بعد میزان پشتیبانی از قوه مقننه نیز می‌توان مجلس شورای اسلامی ایران را به لحاظ میزان مشارکت سیاسی شهروندان در تطبیق با قوه مجریه و دیدگاه مردم و نخبگان سیاسی در مجموعه مجالس با پشتیبانی پایین تلقی نمود. از دیدگاه چارچوب پیشنهادی گای تری که نظام‌های سیاسی را با نگرش تاثیرگذاری آنها بر نظام اداری و در ضمن ارتباط سیاست و اداره در نظام‌های مردم‌سالاری مورد سنجش قرار داده و شاخص‌هایی از قبیل اندازه استقلال مجلس، اندازه برتری رئیس دولت بر مجلس، تفکیک مشاغل سیاسی و اداری، مدل جوابگویی سیاسی را مطرح کرده است و برپایه مجموع اطلاعات استخراج شده در این تحقیق مجلس ایران از نوع حداکثری، اندازه مجلس مستقل در حوزه اجرایی به لحاظ ظرفیت‌های قانون اساسی بالا، ولی از نظر عملی طبق جدول شماره (۲) و (۳) روند کاهشی و میزان تسلط و برتری دولت بر

مجلس برخلاف تاکید بر اصل تفکیک قوا به صورت سینوسی بوده است. به عبارت دیگر با ملاحظه به گرایش سیاسی مجلس شورای اسلامی و رفتار شخصی و سیاسی رئیس جمهور در شرایطی این برتری روند افزایشی و در موقعیتی روند کاهشی داشته است. همچنین با ایجاد و توسعه فعالیت مرکز پژوهش های مجلس و از طرف دیگر افزایش سطح تحصیلات نمایندگان در دوره های گذشته این شاخص همچنین در مجلس دوره هفتم نسبت به مجلس دوره ششم روندی افزایشی یافته است. در نهایت می توان اشاره کرد جدایی سیاست از نهادهای اداری در نظام سیاسی ایران به صورت عملی اتفاقی صورت نگرفته است و در مورد های گوناگون قوه های قانون گذاری و اجرایی و دستگاه سیاسی و دیوان سالاری در امور یکدیگر دخالت می نمایند. در راستای توصیف اطلاعات جمع آوری شده، می توان چنین اثبات کرد با رعایت به روند افزایشی قدرت رئیس جمهور و نیز نهادهای سیاسی زیر نظر مقام رهبری، نقش مجلس شورای اسلامی از جنبه حقوقی، قانون گذاری و نظارتی روند کاهشی یافته و در دوره های مدنظر برای مطالعه مجلس بیشتر جایگاه تبعی و تاثیرگذاری پایینی نسبت به قوه مجریه یا سایر نهادهای قانونی و سیاسی مثل شورای نگهبان داشته است. اندازه قانونی بودن بدلیل مشارکت انتخاباتی رابطه معنی داری با نقش و تاثیر سیاسی مجلس شورای اسلامی ندارد. بنابراین می توان اشاره نمود که سیستم سیاسی ایران بیشتر گرایش به نظام ریاستی دارد و این با بعضی از دیدگاه های مطرح شده در این قلمرو همخوانی ندارد. همچنین میان همفکر شدن سیاسی مجلس و دولت و در ضمن میزان تاثیرگذاری مجلس روابط معنی داری مشاهده نشده است. در ضمن میزان نگر داشتن نمایندگان توسط شهروندان قلمرو انتخابیه ارتباط معلومی با شاخص های کارکردی مجلس شورای اسلامی وجود ندارد.

## کتابنامه

- ازغندی، علیرضا (۱۳۸۸). *نخبگان سیاسی ایران بین دو انقلاب*، انتشارات قومس.
- امویی، بهمن (۱۳۸۵). *اقتصاد سیاسی جمهوری اسلامی ایران*، نشر گام.
- انصاری دزفولی، مرتضی (۱۳۹۰). "نقش مجلس در دو نظام ریاستی و پارلمانی"، *فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی*، شماره ۲۸۵
- امجد، محمد (۱۳۸۸). *سیاست و حکومت در ایالات متحده*، انتشارات سمت.
- بهنیا، مسیح (۱۳۸۳). "تفکیک قوا در عمل" نشریه مجلس و پژوهش، سال ۱۱، شماره ۴۶، ص ۶۱.

بررسی کارکرد مجلس شورای اسلامی در نظام‌های ... (علی محمدشریفی و دیگران) ۱۱۱

برگزیده، علی (۱۳۸۶). "عبور از اصولگرایی: هفت پرده برای مجلس هفتم"، ماهنامه شهروند امروز، شماره ۴۲

جهان محمدی، رضا (۱۳۸۹). *مجلس شورای اسلامی دوره سوم*، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

خواجه سروی، غلام رضا (۱۳۸۲). *رقابت سیاسی و ثبات سیاسی در جمهوری اسلامی ایران*، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.

خواجه سروی، غلامرضا (۱۳۸۸). "تعارضات جناح‌های سیاسی دوره اول مجلس شورای اسلامی"، *پژوهش دانشگاه امام صادق (ع)*، شماره ۱، ص ۷۷

دانایی فرد، حسن (۱۳۸۹). "تبیین شایستگی اخلاقی-اسلامی و فرهنگ خدمتگزاری در ارتقاء پاسخ‌گویی عمومی بیمارستان‌های دولتی"، *مجله اخلاق و تاریخ پزشکی*، دوره سوم، شماره ۴

رجبیان، فائزه (۱۳۸۷). "فرهنگ سیاسی و سقوط پروژه توسعه سیاسی"، سیاست، دوره ۵۳

ساسانی، سعید (۱۳۸۱). "جایگاه فرآیند برگزاری انتخابات در شکل‌گیری و کارکرد توسعه‌گرایانه مجلس شورای اسلامی و مطالعه مقایسه‌ای ادوار ششم و هفتم"، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، ص ۳۲

سجادی پور، هادی (۱۳۸۸). *مجلس شورای اسلامی دوره چهارم*، مرکز اسناد انقلاب اسلامی، ص ۳۶.

سریع‌القلم، محمود (۱۳۷۸). "ثبات سیاسی و توسعه سیاسی"، *مجله اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، شماره ۱۴۵، ص ۲۳

سینایی، وحید (۱۳۹۰). "بررسی نقش سومین دوره مجلس شورای اسلامی در سیاست‌گذاری؛ مطالعه موردی: برنامه اول و گذار به دوره سازندگی (۱۳۷۱-۱۳۶۷)"، *پژوهشنامه علوم سیاسی*، دوره ۶، شماره ۳، ص ۱۰۶

شمیرانی، علیرضا (۱۳۹۲). "نقش نظام انتخاباتی مجلس شورای اسلامی در چگونگی ایفای مسئولیت نمایندگان مجلس دوره هفتم"، *نشریه جستارهای سیاسی معاصر*، ص ۹۹

شیخ‌زاده، حسین (۱۳۸۵). *نخبگان و توسعه سیاسی*، نشر گیسوم.

فقیهی، ابوالحسن (۱۳۹۳). "ارزیابی عملکرد مجالس شورای اسلامی در نظام جمهوری اسلامی ایران"، شماره ۷۲، نشر راهبرد، ص ۲۰۵

فقیهی، ابوالحسن (۱۳۸۰). "نظام‌های پاسخ‌گویی در بخش دولتی"، *فصلنامه مطالعات مدیریت*، شماره ۲۸، دانشگاه علامه طباطبایی

فوزی، یحیی (۱۳۸۷). *تحولات سیاسی اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی در ایران*، موسسه چاپ و نشر عروج، ص ۱۱۶.

قاضی شریعت‌پناهی، ابوالفضل (۱۳۸۵). *بایسته‌های حقوق اساسی*، نشر میزان.

۱۱۲ جستارهای سیاسی معاصر، سال ۱۵، شماره ۲، تابستان ۱۴۰۳

کارنامه مجلس شورای اسلامی دوره سوم، سال اول، تهران، اداره تبلیغات و انتشارات مجلس شورای اسلامی، چاپ اول، ص ۱۱.

موسوی سرچشمه، مرضیه السادات (۱۳۸۹). "رابطه توسعه سیاسی و تحزب ج.ا.ا بر اساس نظریه نهادمندی هانتینگتون"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه باقرالعلوم (ع)، ص ۲۶

نیومن، لارنس (۱۳۹۰). روش های پژوهش اجتماعی: رویکرد کمی و کیفی، ترجمه ابوالحسن فقیهی و عسل آغاز، انتشارات ترمه.

نقیب زاده، احمد (۱۳۹۳). توسعه سیاسی، نشر قومس.

نیک روان قاضیانی، محمد (۱۳۹۳). "موانع شکل گیری عقلانیت در نخبگان سیاسی و تاثیر آن بر فرآیند توسعه سیاسی با رویکرد نظری"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، ص ۳۴

وکیلان، حسن (۱۳۹۱). "گونه شناسی قدرت سیاست گذاری قوای تقنینی: نظریه ها و دیدگاه ها"، فصلنامه راهبرد، شماره ۶۳، ص ۲۹۹